

Αβέβαιη η τύχη των κυπριακών θησαυρών

Ακόμη και ο ίδιος ο Τούρκος αρχαιοκάπηλος Αϊντίν Ντίκμεν διεκδικεί από το εφετείο του Μονάχου τα 300 έργα τέχνης

Των Θόδωρου Γεωργιτσόπουλου – Γιώργου Παππά (1)

Ενα προϊόν κλοπής, όταν εντοπίζεται, πρέπει να επιστρέφει στο νόμιμο κάτοχό του. Και κατά κανόνα, ο κλέφτης να τιμωρείται. Αυτό λέει η απλή λογική. Αλλά τα πράγματα καθώς φαίνεται δεν είναι τόσο απλά για τους βυζαντινούς θησαυρούς που βρήκαν στην κατοχή του Τούρκου αρχαιοκάπηλου Αϊντίν Ντίκμεν στο Μόναχο και κατάσχεσαν πριν από πέντε χρόνια οι αρχές της Βαυαρίας. Οι 300 μοναστηριακοί θησαυροί, ψηφιδωτά και εικόνες εξαιρετικής αξίας, προϊόντα λεηλασίας από εκκλησίες της κατεχόμενης Κύπρου, αξίας περίπου 65 εκατομμυρίων δολαρίων, παραμένουν σε ειδικούς χώρους της Υπηρεσίας Δίωξης Εγκλήματος στο Μόναχο, μαζί με περίπου 4.000 άλλα κατασχεθέντα αντικείμενα, ακόμη και από το Περού.

Η οδύσσεια των λεηλατημένων βυζαντινών θησαυρών από την κατεχόμενη Βόρεια Κύπρο έως το Μόναχο, αλλά και άλλα σημεία του πλανήτη ξεκίνησε πριν από 29 χρόνια. Η ιστορία της λεηλασίας της πολιτιστικής της κληρονομιάς άρχισε αμέσως μετά την τουρκική εισβολή. Τούρκοι αρχαιοκάπηλοι και συγκεκριμένα ο Αϊντίν Ντίκμεν που διέθετε πολύ καλές επαφές με τις δυνάμεις κατοχής άρχισε να «ξηλώνει» συστηματικά τοιχογραφίες, εικονοστάσια και ψηφιδωτά από αναρίθμητες κυπριακές εκκλησίες και μοναστήρια.

Γη της Επαγγελίας...

Οι Τούρκοι κατακτητές δεν ενδιαφέρονταν τότε για την τύχη των χριστιανικών θησαυρών, ενώ οι κυανόκρανοι του ΟΗΕ ανέχονταν τη δράση των αρχαιοκαπήλων και διευκόλυναν με την αδράνειά τους την παράνομη εξαγωγή των κλοπιμαίων. Η κατεχόμενη Βόρεια Κύπρος γίνεται τη δεκαετία του '70 και στις αρχές του '80 η Γη της Επαγγελίας, όχι μόνον για τον Ντίκμεν, αλλά και για μια σειρά Ελλήνων, Ελληνοκυπρίων, Τούρκων και Τουρκοκυπρίων αρχαιοκαπήλων και λαθρεμπόρων. Τα ονόματα γνωστά: Αϊντίν Ντίκμεν ο Τούρκος αρχαιοκάπηλος και συντηρητής έργων τέχνης που προμήθευε εμπόρους έργων τέχνης και αγοραστές σε όλο τον κόσμο, όπως τον Ολλανδό Ρόμπερτ Ρόζεμοντ στη Χάγη, τον Σεραφείμ Δρίτσουλα στο Μόναχο, τους Γιάννη Πετσόπουλο και Σταύρο Μιχαλαριά στο Λονδίνο και τον Μισέλ Βαν Ράιν στη Χάγη. Ο Βάν Ράιν μιλώντας στο Ελληνικό Πρόγραμμα της Ντόιτσε Βέλε φωτογράφησε και τον γιο του Ντενκτάς, Ραΐφ, που σκοτώθηκε σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα και την οικογένεια του πρώην γενικού εισαγγελέα της Κύπρου, Κρίτωνα Τορναρίτη ότι εμπλέκονται στην πώληση κλεμμένων πολιτιστικών θησαυρών: «Ο υιός Νικόλαος συνεχίζει την παράδοση της οικογένειας. Η γυναίκα του είναι έμπορος τέχνης και πουλούσαν τα αντικείμενα στον οίκο δημοπρασιών Σόθμπις, όπως μου επιβεβαίωσε και ο πρώην ειδικός εμπειρογνώμονας του οίκου Τζον Στιούαρτ».

Ο ίδιος ο Νικόλαος Τορναρίτης (βουλευτής του ΔΗΣΥ) ύστερα από ερώτηση της Ντόιτσε Βέλε απέρριψε τις κατηγορίες και έκανε λόγο για «αστειότητες». Ανέφερε βέβαια ότι στην πολυκατοικία τους ένα διάστημα έμενε κάποιος Ολλανδός που όλοι έλεγαν ότι ήταν αρχαιοκάπηλος εικόνων (γιατί δεν τον κατέδιδαν;), ενώ πρόσθεσε ότι η σύζυγός του είναι σύμβουλος και όχι έμπορος τέχνης. Η Λία Τορναρίτη έχει γκαλερί στη Λευκωσία, στην οδό Ομήρου 20. Όσο για τον Ραΐφ Ντενκτάς, αυτός ένα διάστημα ήταν νομικός σύμβουλος στην υπηρεσία του παππού του, που ήταν γενικός εισαγγελέας. Ακόμη και αν ευσταθούν οι παραπάνω ισχυρισμοί, όλα αυτά αποτελούν έναν μικρό και ίσως ασήμαντο κρίκο στο μεγάλο κύκλωμα της λεηλασίας των πολιτιστικών θησαυρών.

Δημιούργησαν αγορά

Ο Μισέλ Βαν Ράιν ανέφερε ότι έργο των λαθρεμπόρων, που καλύπτονται από τον μανδύα και την εικόνα εκδοτών και ευυπόληπτων εμπόρων έργων τέχνης ήταν η δημιουργία μιας αγοράς για τις κλεμμένες εικόνες και τις τοιχογραφίες, καθώς οι περισσότερες από αυτές δεν ήταν καταγεγραμμένες και ήταν άγνωστες στους αγοραστές ειδών τέχνης. «Είδαμε την ομορφιά των εικόνων, οργανώσαμε επιδείξεις και εκθέσεις, οι τιμές τους ανέβαιναν στις διάφορες δημοπρασίες και αποκτούσαν μεγαλύτερη αξία. Αποτέλεσμα: η Ελλάδα και η Κύπρος αντιλήφθηκαν και τη μεγάλη οικονομική διάσταση των θησαυρών αυτών και παίρνουν μέτρα προστασίας. Αλλά χρειάστηκαν είκοσι χρόνια για κάτι τέτοιο. Στην αγορά όμως εξακολουθούν να κυκλοφορούν καταπληκτικά κομμάτια...».

Ο Ολλανδός αρχαιοκάπηλος Μισέλ Βαν Ράιν, που τα τελευταία χρόνια έχει κάνει στροφή 180 μοιρών και συνεργάζεται με τις αρχές διαφόρων χωρών για τη διαλεύκανση περιστατικών αρχαιοκαπηλίας, προσθέτει ότι πολλές από τις κλεμμένες εικόνες από τα κατεχόμενα βρίσκονται στα χέρια γνωστών ελληνικών οικογενειών και συλλεκτών. Αυτό όμως θα αποτελέσει ξεχωριστό κεφάλαιο δημοσιογραφικής έρευνας.

Ο ρόλος του Βαν Ράιν

Ο Βαν Ράιν ήταν αυτός που πλησίασε το 1988 την τότε επίτιμο πρόξενο της Κύπρου στην Ολλανδία και εκπρόσωπο της Εκκλησίας της Κύπρου κ. Τασούλα Γεωργίου Χατζηττοφή. Από την ημερομηνία αυτή αρχίζει να εκτυλίσσεται η μυθιστορηματική πορεία της ανεύρεσης των κλεμμένων πολιτιστικών θησαυρών που ολοκληρώνεται το 1997. Η κ. Χατζηττοφή, η Εκκλησία της Κύπρου και λίγο αργότερα η γενική Εισαγγελία της Κύπρου συνεργάζονται με έναν αρχαιοκάπηλο, τον Βαν Ράιν, ο οποίος «πούλησε» τον παλιό του συνεργάτη και κύριο προμηθευτή κλεμμένων έργων τέχνης Αϊντίν Ντικμέν. Ο Βαν Ράιν προσπάθησε να εκμεταλλευτεί τις πληροφορίες που παρέδιδε στην κυπριακή πλευρά, ζητώντας μεγάλα οικονομικά ανταλλάγματα. Τελικά έμεινε με άδεια χέρια, με πληρωμένα τα έξοδά του.

Η εξέλιξη της υπόθεσης είναι γνωστή. Επειτα από υπόδειξη του Ολλανδού και ύστερα από παγίδα που έστησαν οι αρχές σε συνεργασία με την Εκκλησία της Κύπρου που εμφανίστηκε σαν αγοραστής προσφέροντας 500.000 δολάρια, συνελήφθη ο Τούρκος αρχαιοκάπηλος Ντικμέν και οι έρευνες στα διαμερίσματά του έφεραν στο φως περίπου 5.000 αντικείμενα τέχνης, ανάμεσά τους και περίπου 300 από την κατεχόμενη Κύπρο. «Η επιτυχία τότε ήταν ομαδική», ανέφερε στην Ντόιτσε Βέλε η κ. Χατζηττοφή. «Ο ρόλος μου, ήταν ο ρόλος του συνδέσμου. Δηλαδή, υπήρχε η εκκλησία σαν ιδιοκτήτης και ο αρχιεπίσκοπος που μου είχε απόλυτη εμπιστοσύνη μου έδωσε την άδεια για το μεγάλο ρίσκο της συνεργασίας με λαθρεμπόρους και την αστυνομία. Υπήρχε ο ρόλος μου της επίτιμης εκπροσώπου του υπουργείου Εξωτερικών, το οποίο ενημέρωνε για τις ενέργειές μου. Αυτή η συνεργασία οδήγησε στην επιτυχία. Από το 1997 και μετά παύει να υπάρχει σωστός συντονισμός και συνεργασία μεταξύ Εκκλησίας Κύπρου, του υπουργείου Εξωτερικών, της γενικής Εισαγγελίας, του Ρ.Ι.Ο. και του τμήματος αρχαιοτήτων, με αποτέλεσμα οι θησαυροί να βρίσκονται ακόμη στο Μόναχο...

Λάθος τακτική

Η κ. Χατζηττοφή ασκεί κριτική στη στρατηγική που ακολούθησε ο πρώην γενικός εισαγγελέας κ. Μαρκίδης: «Η τακτική που επέλεξε, δηλαδή να επιστραφούν διακρατικά οι θησαυροί μας, και η επιλογή που έκανε να μην ενημερώνει την Εκκλησία, να μην ενημερώνει την υπόλοιπη κυβέρνηση ή τους άλλους φορείς, δεν ήταν σωστή. Κανένας μας δεν γνώριζε τι ακριβώς συνέβαινε στο σημείο που ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου πλήρωνε Γερμανούς νομικούς συμβούλους, οι οποίοι απλώς παρακολουθούσαν το θέμα. Δηλαδή παρακολουθούσαν τι έκανε η Κύπρος για λογαριασμό της εκκλησίας της στη Γερμανία. Αυτό ήταν τεράστιο λάθος».

Τον Φεβρουάριο του 1998, ημερομηνία διεξαγωγής των προεδρικών εκλογών στην Κύπρο, ο κ. Μαρκίδης σκεφτόταν το ενδεχόμενο να θέσει υποψηφιότητα. Σύμπτωση ή όχι, το ίδιο διάστημα η γερμανική αστυνομία σχεδίαζε να κάνει εφόδους σε σπίτια αρχαιοκαπήλων στη Γερμανία. Η γερμανική αστυνομία έλαβε μήνυμα από την Εισαγγελία της Κύπρου και τις κυπριακές αστυνομικές αρχές να καθυστερήσει τις έρευνες. Οι κυπριακές αρχές δεν έδωσαν εξηγήσεις και ζητούσαν οι έρευνες να διεξαχθούν μεταξύ της πρώτης και δεύτερης εβδομάδας των κυπριακών εκλογών.

Τα ερωτήματα στην υπόθεση είναι πάρα πολλά και αναπάντητα. Τι έκανε η τουρκοκυπριακή πλευρά για να προστατεύσει τους θησαυρούς από τη λεηλασία; Τι έκανε η Τουρκία αφού από εκεί πέρασαν τα περισσότερα αντικείμενα; Τι έκαναν τα τελωνεία των ΗΠΑ και της Μ. Βρετανίας; Ο ΟΗΕ δεν έχει αντιληφθεί τίποτα όλα αυτά τα χρόνια; Γιατί ολιγώρησε η ελληνοκυπριακή πλευρά;

Ο νόμιμος κάτοχος

Η υπόθεση όμως έχει πάρει παράλογες διαστάσεις. Τα αντικείμενα περιμένουν την επιστροφή τους στο νόμιμο κάτοχό τους. Ποιος όμως είναι ο νόμιμος κάτοχος; Τα διεκδικεί με αίτηση δικαστικής αρωγής η κυπριακή κυβέρνηση, ένα μέρος διεκδικεί η Τουρκία, αλλά και ο ίδιος ο Αϊντίν Ντικμέν! Η απόφαση θα ληφθεί από το εφετείο του Μονάχου. Όπως μας είπε ο εισαγγελέας εφετών Βίνκλερ, η Εισαγγελία του Μονάχου παρέπεμψε στις 10 Νοεμβρίου την

υπόθεση στο δικαστήριο, το οποίο θα αποφανθεί για τις αιτήσεις απόδοσης.

«Προηγήθηκε μια ποινική δίωξη κατά του Ντίκμεν, που ανεστάλη τον Μάιο του 2002 με την επιβολή χρηματικού προστίμου», ανέφερε ο εισαγγελέας Βίνκλερ. «Η κατηγορία της αρχαιοκαπηλίας δεν μπόρεσε να τεκμηριωθεί. Η μεγαλύτερη επιτυχία των γερμανικών δικωτικών αρχών κατά του λαθρεμπορίου έργων τέχνης, ευτελίστηκε σε μια δίωξη φοροδιαφυγής και κατέληξε με τον αρχαιοκάπηλο να διεκδικεί την επιστροφή των έργων».

Ζητούν και φύλακτρα οι Γερμανοί

Η υπόθεση βρίσκεται αυτήν τη στιγμή στον γενικό εισαγγελέα της Βαυαρίας δρ Χούμπερ, που θα πρέπει να κάνει την εισήγηση στο Εφετείο του Μονάχου. Ζητούμενο είναι να αποδειχθεί ότι τα αντικείμενα αυτά περιήλθαν στην κατοχή του Ντίκμεν ως αποτέλεσμα ποινικής πράξης, ανεξάρτητα από το αν καταδικάστηκε ή όχι. Η κυπριακή πλευρά πρέπει να προσκομίσει στο δικαστήριο αδιάσειστα στοιχεία, φωτογραφίες, καταχωρίσεις, για την προέλευση των αντικειμένων πριν λεηλατηθούν. Και αυτό δεν είναι για όλα τα αντικείμενα εύκολο.

Η υπερασπιστική γραμμή

Για να παρακαμφθεί λοιπόν το αστικό σκέλος για το θέμα της κυριότητας των αντικειμένων, ο δικηγόρος της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Κύπρου Μπέρνχαρτ Σβιέντι προκρίνει ως υπερασπιστική γραμμή την εφαρμογή της διεθνούς σύμβασης της Χάγης του 1954 και του σχετικού πρωτοκόλλου για την προστασία πολιτισμικών θησαυρών σε εμπόλεμες συγκρούσεις. Την έχουν υπογράψει η Γερμανία, η Κύπρος και η Τουρκία.

«Η σύμβαση απαγορεύει κατ' αρχήν την απομάκρυνση πολιτιστικών αντικειμένων σε εμπόλεμες συρράξεις ή κατοχή τμήματος άλλου κράτους. Και είναι αδιάφορο, εάν τα αντικείμενα αυτά απομακρύνθηκαν από την επίσημη πλευρά ή εκλάπησαν. Επιπροσθέτως, η σύμβαση υποχρεώνει όλες τις χώρες να προχωρήσουν στην κατάσχεση των αντικειμένων που απομακρύνθηκαν κατά παράβαση της διάταξης αυτής. Και τρίτον, υποχρεώνει την επιστροφή των αντικειμένων μετά τον τερματισμό της ένοπλης σύγκρουσης ή της κατοχής. Και αυτό αποκλείει φυσικά την απόδοσή τους σε τρίτους».

Ο βυζαντινολόγος στο πανεπιστήμιο του Μονάχου Κλάους Γκάλας επισημαίνει ένα μεγάλο αναντικατάστατο κενό από τις λεηλασίες βυζαντινών μνημείων της κατεχόμενης Κύπρου και παραπέμπει στη μεγάλη δίκη στην Ινδιανάπολη 1991-'92, λέγοντας πως «είναι άρκως ενδιαφέρον πόσο γρήγορα είχε λήξει τότε το ζήτημα με την απόδοση στην κυπριακή κυβέρνηση των αντικειμένων από δύο εκκλησίες της πρώιμης βυζαντινής περιόδου στη βόρεια Κύπρο. Το σχετικό αίτημα της κυπριακής κυβέρνησης και της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Κύπρου ικανοποιήθηκε με δικαστική απόφαση μέσα σε ένα εξάμηνο. Οι δικαστικές αρχές της Βαυαρίας ασχολούνται σχεδόν δύο χρόνια με την υπόθεση και τελειωμό δεν έχει».

Πολιτική διάσταση

Το θέμα δεν είναι μόνον δικαστικό, αλλά έχει και πολιτικές διαστάσεις και έχει απασχολήσει το υπουργείο Εξωτερικών και τα υπουργεία Δικαιοσύνης του Βερολίνου και του Μονάχου. Αλλά ο αρμόδιος διευθυντής τμήματος του βαυαρικού υπουργείου Δικαιοσύνης δρ Ζάιτς αρνήθηκε οποιαδήποτε τοποθέτηση, όσο η υπόθεση βρίσκεται στα δικαστήρια. Ο παραλογισμός ολοκληρώνεται με την αξίωση της γερμανικής πλευράς, η οποία παραβλέπει το γεγονός ότι η Εκκλησία της Κύπρου της παρέδωσε έναν αρχαιοκάπηλο στο πιάτο, και ζητεί την καταβολή φυλάκτρων, ύψους αρκετών εκατομμυρίων ευρώ για τους κυπριακούς θησαυρούς που φυλάσσονται στις αποθήκες της Γερμανικής Εγκληματολογικής Υπηρεσίας.

(1) Οι κ. Θ. Γεωργισόπουλος και Γ. Παππάς είναι δημοσιογράφοι της Deutsche Welle.